

HILMO NEIMARLIJA
(Sarajevo)

OSVRT NA IZLAGANJE D. TANASKOVIĆA "ISLAMIZACIJA ILI MUSLIMANSKA KULTURA U BOSNI ?"

Izrazio bih određenu rezervu prema završnim stavovima profesora Tanaskovića, vjerujući da će njegovo izlaganje potaknuti širu raspravu, jer se bavi izuzetno važnim pitanjima. Smatram da se islamska kultura ne može svesti na religijski segment muslimanske kulture, te da se ne može historijski opravdati ponudeno terminološko razgraničenje islamske i muslimanske kulture. Takvim svođenjem gubi se svjetsko-povijesna perspektiva islamske kulture kao jednog među drugim velikim kulturno-civilizacijskim sklopovima dosadašnjeg svijeta, kakvi su antički grčki, indijski, kineski ili zapadni kulturno-civilizacijski sklop. U povijesnom smislu može se govoriti o muslimanskoj kulturi kao jezgri islamske kulture.

Profesor Tanasković je na početku spomenuo, kao veoma inspirativna za raspravljanje ove tematike, razmatranja profesora Nedima Filipovića. Koliko se sjećam, u svojim predavanjima o islamskoj kulturi i civilizaciji, profesor Filipović se držao sada već klasičnog uvida po kojemu je islam započeo kao vjera, nastavio kao država i završio kao kultura. Taj nalaz je, mislim, najpregnantnije formulirao Philip Hitti. Naravno, takav uvid stoji ukoliko se njime ne želi povijesno iscrpiti i duhovno zatvoriti islam, jer i danas opstojе, prepliću se i razgraničavaju životna područja ili planovi islama kao vjere, kao državno-političkog ustrojstva i kao kulture. Radi se o tome da kulturno-civilizacijski sklop islama nije naprosto religijski sklop i da islamska kultura nije podloga i okvir izražavanja samo muslimanskih vjernih. Poznato je sudioništvo pripadnika drugih religija u islamskoj kulturi, Jevreja, na primjer, ili ateista. Postoje knjige o ateizmu u islamu, kao što je djelo Abdurahmana Bedevija (*Târîh al-ihâd fî al-islâm (Historija ateizma u islamu)*). Prije nekoliko godina objavljeno je u našem jeziku kolektivno djelo *Historija muslimanske filozofije*. U našem izdanju, istina nepotpunom, taj nastav izvornika preinačen je u naslov *Historija islamske filozofije*. Uvjeren sam, međutim, da autori nisu slučajno izabrali naslovno rješenje izvornika. Koju godinu prije pojave *Historije muslimanske filozofije* u našem jeziku, u Indiji su izašla četiri toma *Opšte historije filozofije*, čiji su priređivači zapadni historičari i za koju se tvrdi da je po mnogo čemu najrepresentativnija globalna ili svjetska historija filozofije. U četvrtom tomu predstavljena je jevrejska filozofija unutar islamskog kulturnog sklopa. Jer, nije riječ samo o tome da se filozofsko mišljenje Jevreja u svom najvažnijem i najplodnijem periodu izražavalo arapskim jezikom, premda se, zapravo, jezik i misao ne mogu razdvajati. Po svojim osnovnim motivima i relacijama to mišljenje ima u islamskoj kulturi svoj autentični kulturni kontekst. S druge strane, o otvorenosti

islamske kulture svjedoči, na primjer, dovoljno poznata činjenica da se Aristotelovi logički spisi već više od hiljadu godina izučavaju na Al-Azharu, i da tako ova djela zajedno sa djelima muslimanskih mislilaca imaju unutar islamske kulture najduži poznati akademski studij u povijesti.

Vjerujem da profesor Tanasković nije imao namjeru da osporava izvornost i cjelovitost kulturno-civilizacijskog sklopa islama, ali svodenje islama na religijsku komponentu implicira tako nešto i navodi na dugu tradiciju zapadnog negiranja kulturno-povijesnog bitka islama, tradiciju kojoj su nekritički podlijegale i takve mislilačke veličine kao što je bio Hegel. Ta tradicija je osporavala islamsku kulturu svodeći je na korisnika i prenosioca tuđih kulturnih vrednota. Cijeneći, na primjer, prisutnost helenističkog misaonog nasljeđa u muslimanskom svijetu i ulogu muslimana u prosljeđivanju tog nasljeđa na Zapad, mislioci poput Hegela pristajali su na to da filozofija kod muslimana bude paket koji bi se mogao prenositi bez poznavanja njegovog sadržaja. Da bi se filozofija uopšte mogla preuzeti, ona nužno mora biti na visini imanentnih zahtjeva filozofije.

Kad je u pitanju kultura bosanskih Muslimana, svodenje islamske kulture na religijski segment muslimanske kulture izoštrano pokazuje taj gubitak povijesne perspektive. Time se kultura Muslimana jednostavno lišava svjetsko-povijesne perspektive i autentičnog duhovnog obzora. Treba li isticati da se, na primjer, prije više od tri stoljeća u jednom malom Pruscu izučavalo, pored ostalog, i djelo Platona. Ili, da spomenem primjer koji više odgovara standardiziranim određenjima kulture kao cjeline koja je neusporedivo bogatija i složenija od duhovnog stvaralaštva takozvanog visokog stila. Kada su prije nekih dvije decenije dvoje američkih antropologa, kojima se ne mogu sjetiti imena, istraživali oblike tradicionalnih kultura u ovim našim prostorima, bili su fascinirani činjenicom da Muslimani, kako su oni kazali, stavljaju stolnjak ispod stola kada objeduju. Naravno, stavljanje bošče ispod sofre može se cijeniti kao lokalni običaj, no američke naučnike je fascinirala živa svijest Muslimana o metafizičkom statusu hrane.

Ne vidim razloga zašto se muslimanska kultra ili kultura Muslimana ne bi razumijevala kao područje islamske kulture u čijem životnom obzoru mogu vjerodostojno sudjelovati i izražavati se kako muslimanski vjernici tako i ateisti, jednako kao što, zahvaljujući okolnostima ovog našeg prostora, mogu sudjelovati i izražavati se u životnom prostoru zapadne kulture. Mi živimo, tvrdi se, postmoderno doba, doba oslobođeno klasične filozofije povijesti. Prema posljednjem velikom pokušaju sinteze svjetsko-povijesnih iskustava historijskog čovječanstva, prema poduhvatu Arnolda Toynbeea, od pet živih svjetskih kultura tri opstojе i prepliću se u ovim našim prostorima: zapadna, pravoslavna hrišćanska i islamska. Mislim da to nije naša nesreća nego sreća i sretna mogućnost.